UNIVERSITY OF AMSTERDAM

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Uniek in de stad. De oudste geschiedenis van de kloostergemeenschap op de Hohorst bij Amersfoort, sinds 1050 de Sint-Paulusabdij in Utrecht: haar plaats binnen de Utrechtse kerk en de ontwikkeling van haar goederenbezit (ca. 1000 - ca. 1200)

Broer, C.J.C.

Publication date
2000

Link to publication

Citation for published version (APA):
Broer, C. J. C. (2000). *Uniek in de stad. De oudste geschiedenis van de kloostergemeenschap op de Hohorst bij Amersfoort, sinds 1050 de Sint-Paulusabdij in Utrecht: haar plaats binnen de Utrechtse kerk en de ontwikkeling van haar goederenbezit (ca. 1000 - ca. 1200)*. [Thesis, fully internal, Universiteit van Amsterdam]. in eigen beheer.

General rights
It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations
If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: https://uba.uva.nl/en/contact, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (https://dare.uva.nl)

Download date:10 Oct 2026

Inhoudsopgave

WOORD VOORAF 7

INHOUDSOPGAVE 9

GEBRUIKTE AFKORTINGEN 13

LIJST VAN PLATTEGRONDEN 16

ONGEDRUKTE BRONNEN 17

GEDRUKTE BRONNEN EN LITERATUUR 19

ALGEMENE INLEIDING 39

I DE ABDIJ VAN HOHORST EN DE UTRECHTSE SINT-PAULUSABDIJ 55

INLEIDING 57

1 DE VOORGESCHIEDENIS 61
Het *monasterium* van Willibrord 61
De ontwikkeling van het *monasterium* na Willibrord tot ca. 1000 67
Besluit 77

2 HET ONTSTAAN VAN DE ABDIJ OP DE HOHORST EN HAAR GESCHIEDENIS TOT OMSTREEKS 1050 79
Inleiding 79
Het ontstaan van een kloostergemeenschap op de Hohorst 79
De ontwikkeling van de kloostergemeenschap op de Hohorst tot benedictijner abdij 86
Besluit 100

3 DE GESCHIEDENIS VAN DE ABDIJ VANAF OMSTREEKS 1050 TOT IN DE VROEGE TWAALFDE EEUW 103
Inleiding 103
De Sint-Paulusabdij in Utrecht 104
De verhuizing van de abdij van de Hohorst naar Utrecht 104
De plaats van de abdij naast de kapittels 108
Een kerkenkruis? 111
Bisschop Bernold (1027-1054) als bouwer van kerken 121
Het abdijterrein 127
De positie van de abdij binnen de Utrechtse kerk in de elfde en vroege twaalfde eeuw 132

De Sint-Paulusabdij en de kloosterhervormingsbeweging van Siegburg 143
De Siegburger observantiebeweging binnen de kerkelijke en monastieke hervormingsbeweging 149
De Sint-Paulusabdij als Siegburger observantieabdij 154
Besluit 165

4 DE ABDIJ VAN SINT-PAULUS GEDURENDE DE VERDERE TWAALFDE EEUW 169
Inleiding 169
De veranderde positie van de bisschop van Utrecht; het proces van territorialisering en de ontwikkeling van landsheerlijkheid 170
De veranderde verhouding tussen de bisschop en de abdij 178
De plaats van de abdij naast en temidden van andere kloosters en abdijen 202
De positie van de Sint-Paulusabdij naast de Utrechtse kapittels 206
Besluit 214

II DE OUDSTE GOEDEREN EN RECHTEN VAN DE ABDIJ 217

INLEIDING 219

5 DE GOEDERENDELING BINNEN HET VERMOGEN VAN DE UTRECHTSE KERK EN DE SCHENKINGEN AAN DE GEMEENSCHAP OP DE HOHORST EN DE SINT-PAULUSABDIJ IN DE ELFDE EN TWAALFDE EEUW 223

6 HET BEZIT GESCHONKEN DOOR DE BISSCHOPPEN ANSFRIED (995-1010) EN ADELBOLD (1010-1026) 239
De oudste oorkonden voor de abdij als bronnen voor de schenkingen van Ansfried en Adelbold en de werkwijze bij het onderzoek naar het oudste goederenbezit van de gemeenschap op de Hohorst 239
Verdwenen bezittingen en rechten in Noord-Brabant en elders 250
Bezittingen en rechten in Eemland 259
Inleiding 259
De kerk van Leusden 263
De tienden van Leusden 272
Tienden bij Amersfoort; tienden op het Hogeland 279
De hoeven in Soest en Hees 281
De rechtsmacht in Soest en Hees 295
Zeisteroever 302
Het Hogeland; de hof in Emmeklaar 304
De Hohorst of Heilige Berg; de hof en de bezittingen in de omgeving 316
Scherpenzeel 319
Samenvatting 321

Bezittingen op en rond de Veluwe en in naburige delen van Overijssel 325
Inleiding 325
De schenking van Ansfried 327
De kerk van Rheden 327
De kerk van Ermelo 330
Landbezit en hoven in Ermelo en Rheden 332
De schenking van Adelbold 336
Samenvatting 341
Bezittingen in het Midden-Nederlandse rivierengebied 342
Inleiding 342
De Bommelerwaard 343
Driel 343
De Tielerwaard 351
Ophemert en Avezaat 351
De Betuwe 358
Zandwijk 358
Elst 360
Lienden 362
Samenvatting 373
Bezittingen en rechten in Zuid-Holland 375
Inleiding 375
De kerk van Rotte 379
De Zwijndrechtse Waard 381
Samenvatting 385
Besluit 386

7 DE SCHENKING VAN BISSCHOP BERNOLD IN 1050 397
Inleiding 397
Bezittingen en rechten in het Nedersticht 399
Een halve hoeve in Leusden 399
Bezittingen en rechten in Utrecht 407
Bezittingen en rechten in Papendorp 419
Samenvatting en besluit 430

8 DE BEZITTINGEN EN RECHTEN VERWORVEN IN DE PERIODE VANAF 1050 TOT IN DE VROEGE TWAALFDE EEUW 435
Inleiding 435
Een memoriestichting door bisschop Willem (1054-1076) 436
Bezittingen en rechten in Heemstede 436
Later verworven rechten in Heemstede en Schalkwijk 440
Samenvatting 444
Het Friese kerkenbezit van de abdij 444
Inleiding 444
De kerk van Arum en haar dochterkerken 453
Samenvatting 474

Zuid-Holland 475
Inleiding 475
De kerk van Carnisse 477
De kerk van Monster 485
Samenvatting 490
Zeeland 491
Inleiding 491
De kerk van Westmonster en haar dochterkerken 498
Tiendrechten 514
Overige bezittingen en rechten in Zeeland 546
Samenvatting 548
Besluit 550

9 DE VERDERE TWAALFDE EEUW 557
Inleiding 557
De eerste vier decennia van de twaalfde eeuw: de periode van de bisschoppen Godebald (1114-1127) en Andries (1128-1139) 562
Uitbreiding van het bezit door ontginningen 562
Het Hogeland, Zeldert, Soest en Hees, de Hohorst en omgeving, Leusderbroek 563
Grenzen aan de groei 567
Hoevelaken, Hamersveld en Asschat 567
De jaren veertig en vijftig van de twaalfde eeuw: het episcopaat van de bisschoppen Hartbert (1139-1150) en Herman (1151-1156) 573
Duist 575
De verdere twaalfde eeuw: van bisschop Godfried (1156-1178) tot en met de bisschoppen Boudewijn van Holland (1178-1196) en Dirk II van Ahr (1197-1212) 580
Voortgaande ontginningen en een enkele schenking 580
Eembrugge, Eemnes en Bunschoten 581
Samenvatting en besluit 593

ALGEMENE SAMENVATTING EN SLOTBESCHOUWING 597

SUMMARY 615

BIJLAGEN 620

INDEX VAN PLAATSNAMEN 631